

הגישות השונות לפירוש טקסט והוויכוח על סיפור דוד ובת-שבע

–ד"ר יושי פרג'ון–

מבוא: כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה?

א. עיון בפסוקי המקרא

1. החטא – שמואל-ב י"א, ב-ד:

[ב] ויהי לעת הערב וינקם דוד מעל משכבו ויתהלך על-גג בית-המלך ויבא אשה רחצת מעל הגג והאשה טובת מראה מאד: [ג] וישלח דוד וידרש לאשה ויאמר הלוא-זאת בת-שבע בת-אליעם אשת אוריה החתי: [ד] וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא אליו וישכב עמה והיא מתקדשת מטמאתה ותשב אל-ביתה:

2. ניסיונות להעלים את החטא – שמואל-ב י"א ה-כז:

[ה] ותהר האשה ותשלח ותגד לדוד ותאמר הרה אנכי: [ו] וישלח דוד אל-יואב שלח אלי את-אוריה החתי וישלח יואב את-אוריה אל-דוד: [ז] ויבא אוריה אליו וישאל דוד לשלום יואב ולשלום העם ולשלום המלחמה: [ח] ויאמר דוד לאוריה רד לביתך ורחץ רגליך ויצא אוריה מבית המלך ותצא אחריו משאת המלך: [ט] וישכב אוריה פתח בית המלך את כל-עבדי אדניו ולא ירד אל-ביתו: [י] ויגדו לדוד לאמר לא-ירד אוריה אל-ביתו ויאמר דוד אל-אוריה הלוא אהיה בא מדוע לא-ירדת אל-ביתך: [יא] ויאמר אוריה אל-דוד הארון וישראל ויהודה ישבים בסכות ואדני יואב ועבדי אדני על-פני השדה חנים ואני אבוא אל-ביתי לאכל ולשתות ולשכב עם-אשתי חיה וחי בנפש אם-אעשה את-הדבר הזה: [יב] ויאמר דוד אל-אוריה שב בזה גם-היום ומחר אשלחך וישב אוריה בירושלם ביום ההוא וממחרת: [יג] ויקרא-לו דוד ויאכל לפניו וישת ושכרו ויצא בערב לשכב במשכבו עם-עבדי אדניו ואל-ביתו לא ירד: [יד] ויהי בבקר ויכתב דוד ספר אל-יואב וישלח ביד אוריה: [טו] ויכתב בספר לאמר הבו את-אוריה אל-מול פני המלחמה החזקה ושבתם מאחריו ונכה ומת: ס [טז] ויהי בשמור יואב אל-העיר ויתן את-אוריה אל-המקום אשר ידע כי אנשי-חיל שם: [יז] ויצאו אנשי העיר וילחמו את-יואב ויפל מן-העם מעבדי דוד ומת גם אוריה החתי: ... [כו] ותשמע אשת אוריה כי-מת אוריה אישה ותספד על-בעלה: [כז] ועבר האבל וישלח דוד ויאספה אל-ביתו ותהי-לו לאשה ותלד לו בן וירע הדבר אשר-עשה דוד בעיני ה':

3. העונש והווידוי – שמואל-ב י"ב, ז-יג:

[ז] ויאמר נתן אל-דוד... כה-אמר ה' אלהי ישראל אנכי משחתך למלך על-ישראל ואנכי הצלתך מיד שאול: [ח] ואתנה לך את-בית אדניך ואת-נשי אדניך בחיקך ואתנה לך את-בית ישראל ויהודה ואם-מעט ואספה לך כהנה וכהנה: [ט] מדוע בזית את-דבר ה' לעשות הרע בעינו בעיני את אוריה החתי הפית בחרב ואת-אשתו לקחת לך לאשה ואתו הרגת בחרב בני עמון: [י] ועתה לא-תסור חרב מביתך עד-עולם עקב כי בזתני ותקח את-אשת אוריה החתי להיות לך לאשה: ס [יא] כה אמר ה' הנני מקים עקיך רעה מביתך ולקחתי את-נשיך לעיניך ונתתי לרעיך ושכב עם-נשיך לעיני השמש הזאת: [יב] כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את-הדבר הזה נגד כל-ישראל ונגד השמש: [יג] ויאמר דוד אל-נתן חטאתי לה'...

ב. עיון בשניים ממדרשי חז"ל

4. דוד לא חטא באופן פורמאלי – שבת נ"ו ע"א:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר דוד חטא – אינו אלא טועה,¹ שנאמר (שמי"א י"ח): "ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו" וגו', אפשר חטא בא לידו ושכינה עמו; אלא מה אני מקיים (שמי"ב י"ב) "מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע" – שביקש לעשות ולא עשה.

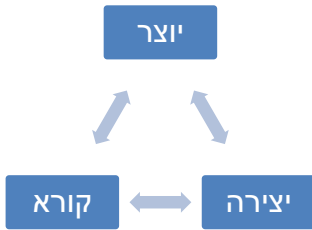
5. דוד חטא באונס – בבלי כתובות ט' ע"א-ע"ב:

והאמר רבי אלעזר: אין האשה נאסרת על בעלה – אלא על עסקי קינוי וסתירה וכמעשה שהיה [=רש"י: דבת שבע]! ... וכי תימא, מעשה שהיה מפני מה לא אסרה? (1) התם אונס הוה! (2) ואיבעית אימא, כי הא דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל היוצא למלחמת בית דוד – גט כריתות כותב לאשתו, דכתיב (שמואל א' י"ז): "וואת אחיך תפקד לשלום ואת ערובתם תקח"; מאי ואת ערובתם תקח? תני רב יוסף: דברים המעורבין בינו לבינה.

¹ מימרא זו היא חלק מרצף אמירות של אותו אמורא, המופיעה בבבלי שבת נ"ה ע"ב – נ"ו ע"ב: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר ארובן חטא - אינו אלא טועה... כל האומר בני עלי חטאו - אינו אלא טועה... כל האומר בני שמואל חטאו - אינו אלא טועה... כל האומר דוד חטא - אינו אלא טועה... כל האומר שלמה חטא - אינו אלא טועה... כל האומר בני שמואל בר נחמני א"ר יונתן: כל האומר מלכת שבע אשה היתה - אינו אלא טועה, מאי מלכת שבע? מלכותא דשבעא."

שלוש גישות לפירוש טקסטים ויישומן בסיפור דוד ובת-שבע

א. היוצר במרכז: הבנת היצירה תלויה בהבנת היוצר

8. מאיר וייס, המקרא כדמותו, עמ' 1-2:

במחקר הספרות הוסטה במאה ה-19 נקודת-הכובד יותר ויותר לצד ההיסטורי; הפואטיקה הוזנחה, כל מגמה נורמטיבית במדע הספרות נעלמה. נוצר מדע סיפרות כתבנית מדעי הטבע. כל מעשי האדם מותנים במורשתו חינוכו ונסיגות חייו, לפיכך יש לפרש גם את היצירה האומנותית על סמך מה שהגיע אל המשורר מתוך מורשתו, מתוך לימודיו ומתוך נסיגות חייו.

המחקר ההיסטורי של הספרות ראה על כן את כל תפקידו בחקירת התהוותה של היצירה מתוך 'השפעות', מתוך מקורות, בחיפוש מוטיבים דומים ונושאים זהים או קרובים בסיפורות קודמת, בהתחקות על שורשי הרקע הפוליטי, התרבותי, החברתי של התקופה, או על שורשי הרקע הביוגרפי-אישי של המחבר- כדי לתת באמצעות כל אלה הסבר סיבתי ליצירה.

7. דב לנדאו, דרכי חשיבה מודרניים כעקרונות פרשניים: תיאור 15 שיטות בפרשנות הספרות:

הדרך הביוגראפית מסכמת את תולדות המחבר, כדי להסיק מהן מסקנות פרשניות לגבי הטכסטים של יצירותיו. נמצאו פרשנים שהשתמשו בתולדות דוד המלך, כדי לפרש בעזרתן פרקים בספר תהילים. תולדות המלך שלמה ובני גילו שמשו בסיס לפירוש הספרים משלי וקהלת.

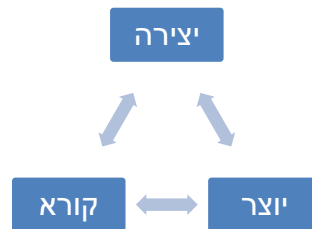
8. ר' צפניה דרורי, "למימינים ולמשמאלים תגובה", http://www.yk8.org/artsfl/mamar_319.pdf:

"מי שרוצה לדרוש דרש אמיתי צריך שיילך לשיטת הכותב". אם אתה רוצה ללמוד דברי חכמים, להבין למה אותו חכם התכוון כשאמר מה שאמר, עליך לנסות להיות קשור לדעתו של הכותב. אם דעתו של הכותב מתאימה למסקנותיך סימן שלמדת נכון, ואם דעתו של הכותב היא בכיוון אחר לגמרי ברור שיש כאן עיוות הדעת, הוצאת את הדברים מהקשרם, עירבת דברים שלך ושיבשת את הכתוב. שהרי לכותב יש כיוון מסויים. אתה צריך קודם כל לתפוס מהי המגמה של הכותב, מהי אמונתו, ואח"כ אתה יכול לדרוש דרשות או לפרש פשטים... לכותב יש מגמה פשוטה. ואם מה שאתה מבין מתאים למגמת הכותב תכתוב, אך אם יוצאות לך מסקנות אחרות תגיד: אני מתבלבל, לי יש בעיה!

... גדולי ישראל למדו, חקרו ודרשו, גם אני אלמד, אחקור ואדרוש, גם אני אחפש את האמת! אבל, אין זה כל-כך פשוט, ישנם כללים ואם אינך מכיר את הכללים שעל ידם תגיע לדעה של הכותב, לשיטה של הכותב, עלולים לצאת דמיונות שקר תחת חכמה. האם ללמוד? כן! האם לשאול שאלות? כן! בידינו למצוא תשובות? כן! אבל, נחפש תשובות ע"פ דרכם של גדולי ישראל. מי שגש לתורה שלא בדרך זו, הוא מעוות, מי שימצא שיטה שנוגדת את התפיסה העקרונית הזאת, הוא חוטא וטועה.

... שמואל אוהב את דוד ומיחסו ברגש רב במגילת רות, מגדל את ערכו בצרה [צ"ל: בצורה] נשגבה בספר 'שמואל'. דמותו של שמואל היא דמות עצומה, דמות ממנה אנו לומדים את היחס לנבואה, את היחס למלכים שלנו, למלכות שלנו, את היחס לכל הבעיות הפנימיות שלנו. אם שמואל מתאר דמות מסוימת, באופן מסוים שנראה על פניו כדברים המעוותים את טהרתו של דוד המלך, כשאתה בוחן, תנסה להבין למה הוא עשה זאת, מדוע הוא כתב דברים אלו, הרי הוא רצה שנכבד את הדמות הזאת, שנגדיל אותה, אז למה הוא סיפר לנו את זה? ... עליך לחשוב ע"פ מגמת הכותב ומגמת הכותב היא להעלות את דמותו של דוד כדמות שתהיה בגדלותה לכל הדורות: "דוד מלך ישראל חי וקיים".

ב. היצירה במרכז: בחינת היצירה מתוך עצמה

9. מ' וייס, המקרא כדמותו, עמ' 13:

אומנם, על זיהוי היצירה עם כוונות המחבר חלקו הוגי-דעות בזמנים שונים, החל מסוקראטס. משוררים, סופרים ואמנים עצמם הודו מדי פעם, שאין הם יודעים ולא ידעו כל צרכם מה הייתה הכוונה ביצירה שהוציאו מתחת ידם.

ובהערות שולים על הנ"ל (הערה 36): קייזר מזכיר, שהדברים שאמר גיתה על שיריו בכל ימי חייו נאספו בתשעה כרכים גדולים, ואף על פי כן אין בהם כדי להועיל לפרשן. להיפך; יש שדברי גיתה רק מרבים את המבוכה. לעיתים מתעורר הרושם כאילו חמד לו גיתה לצון ונתן הסכמתו לפירוש פלוני וגם לפירוש אלמוני הנוגד אותו. פול ואלרי כותב: 'סבורני, כי לאחר שהמשורר פירסם את יצירתו ברבים שוב אין כוחו יפה לפרשה יותר מכל אחד מבין קוראיה'.

10. ל' דבי-גורי (מהדירה), קורצווייל, עגנון, אצ"ג – חילופי איגרות, בר אילן תשמ"ז, עמ' 18-20:

[קורצווייל] פונה אני אליך גם לא כמבקר, אלא כקורא. אמנם זה חודש אני מהסס לכתוב את המאמר... בגלל שכמה דברים נשארו לי בלתי ברורים, יותר נכון: עלו ספקות בי. אני קראתי את הספר [=תמול

² מקור מקוון: <http://www.daat.ac.il/daat/sifrut/darkey/darkey1-2.htm>

הגישות השונות לפירוש טקסט והוויכוח על סיפור דוד ובת-שבע

שלשום] בערך שלוש פעמים ועשיתי לי המון רשימות, אבל מסופקני בנוגע לבלק.³ אין פה סמליות אחידה. בלק הופך לכתובת לכמה וכמה נושאים ומסופקני... אם באמת בלק יכול להכיל את כולם... **אם גם ידוע לי שאין לפרשן הספרותי לבקש הסברים מהמשורר הייתי בכל זאת אסיר תודה לך לו רמזת על הענין.** [עגנון] ... אומר לך את האמת, פעמים הרבה שאלתי את עצמי מה ענין בלק אצל יצחק, וכל אימת שביקשתי להשמיט את פרשת בלק מתוך הסיפור ראיתי בו צורך פי כמה מרובה מבראשונה... יודע אני שהקוראים ואפילו המבקרים הטובים נוו להם שבלק היה לחוד ויצחק היה לחוד, אבל אני שמח לראותם יחד. ואלמלא ניתן לי להסביר מה היחסים שבין אדם לבהמה לא הייתי מונע עצמי מלעשות כן, כל שכן לפני אדם שכמותך. איני רואה את עצמי כאדם שנתגלו לו תעלומות החיים, אבל מקצת משהו מן ההווייה המבעייתת מתגלית לי מזמן לזמן. וכל כמה שאפשר משתדל אני להטעימה ולהמתיקה. אבל כאן לא היה בידי אלא להיות סופרה. **ואפשר שיעלה בידך אם לא עכשיו אולי אחר זמן להסביר לך ולי.**

11. 'אבן, "סופר, מספר ומחבר..."', הספרות 18-19 (1974), עמ' 140-141:

זרם "הביקורת החדשה" האנגלו-סאקסי, וכן חוקרים שונים באירופה... הלכו בדרך של ריאקציה קיצונית כנגד קודמיהם וניתקו את היצירה מן הסופר שיצרה. מכיוון שלפנינו אובייקט אסתטי-לשוני, טענו, הרי יש למצות מתוכו עצמו את הכל, בלי להתחשב בקשרים פסיכולוגיים סיבתיים שהצמיחו את היצירה, המוטלים במילא בספק. משמעותה של היצירה – כך טענו במידת תוקף משתנה – חייבת להיגלות באמצעות הניתוח הטקסטואלי הצמוד והמדוקדק, יהיה זה ניתוח תמאטי, רעיוני, לשוני או מיבני. זיקתו של הסופר ליצירתו היא ממילא סמויה ובעייתית ביותר. יש שהוא מגלם ביצירה את עצמו ואת אישיותו הביוגראפית, אך ייתכן גם שהוא בונה מעין אנטי-"אני", דווקא משום שלא השיגו בחייו. דומה, שגם המחקר הפסיכולוגי – המבקש לעמוד על סודות תהליך היצירה – לא העלה עד כה אלא דברי מגום דלים וסברות כרס התלויות על בלימה... **למה אפוא לחטט בחייו הפרטיים, שממילא הם נסתרים לרוב, להפוך ארכיונים מאובקים ולדוש בחומר שהעש אכלו? אם מקצת חומר זה התגלגל אל היצירה עצמה – הריהו שם ממילא; ואם לא הגיע אליה – לשם מה כל הטרחה?**

...אני מאמין עקרונית שהשוואת דמותו ופרשות חייו של הסופר עם אלה של הדמויות המגולמות ביצירותיו ועם פרשיות אחרות המסופרות בהן עשויה להביא אותנו לראייה חדה יותר של משמעות ותופעות אלו, שבדרך אחרת עלולים היינו שלא לשים אליהן לב... העדות הביוגראפית תשמש רק **כתמרור** במבוך היצירה, תמרור המוליך אל פתרון שאפשר היה להגיע אליו גם בלי להזדקק לו... אך חוקר הספרות, שאינו אִמון על הפסיכולוגיה... לא ידגיש היבט זה יתר על המידה, שכן **אחרי הכל אנו קוראים את מחזותיו של שקספיר, את שיריו של גתה, ואת הרומאנים של טולסטוי לא דווקא כדי להכיר את מי שברא אותם. אדרבה: אנו נזקקים לעיתים להכרת חיי היוצר רק כדי להבין טוב יותר את היצירה עצמה.** נראה לי, אפוא, בלי להפחית מחשיבותה של הידיעה הנוגעת לחומרים חוץ-יצירתיים אלה, ששכבת הסופר היא רחוקה יותר ומהותית פחות ליצירה עצמה מהשכבות האחרות...

12. ר' אהרן ליכטנשטיין, "וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמָּה": ניתוח ספרותי וכתבי הקודש", היא שיחתי, 74–78:

בפשטות: אני מציע שנשאף להפעיל גם כלים של ביקורת ספרות בלימוד כתבי הקודש. זאת מתוך שאנו שולטים בקטגוריות של הביקורת, מכירים את הקנון שלה ומביאים את אלו לתמוך בקריאתנו, בהבנתנו ובהערכתנו את התנ"ך. אני מציע שבייחוד בעת לימוד נביאים וכתובים... רצוי שנבין את הממד הספרותי שממנו אנו, על פי רוב, מעלימים עין. אנו צריכים ללמוד לזהות מבנים ארכיטיפיים וטכניקות של התפתחות תמטית, להבחין בתבניות של דימוי ובעקרונות של מבנה, להיות רגישים לזרימת העלילה ולאיינטראקציות דרמטיות ולהשקיף על קצב התנועה ועל המרקם המילולי. בקצרה, אני מציע, ראשית, שנגלה (או למעשה נגלה מחדש) את הממד הספרותי שבכתבי הקודש, ושנית, על מנת להעמיק את הערכתנו כלפי ממד זה, שניגש לכתבי הקודש תוך שימוש בכלים של ביקורת ספרותית...

האם מוכרחים אנו והאם רשאים אנו להישאר חירשים לעצמה הלירית שהובילה את מילטון הצעיר – שכמובן קרא את התנ"ך בשפת המקור – להצהיר כי "שירים תדירים אלו שבתורה ובנביאים עולים על כל אלו [כלומר על הספרות הקלאסית] לא רק בטיעוניהם הא-להיים בלבד; גם באמנות הקריטית של הקומפוזיציה ניכרים הם בנקל וללא השוואה מעל לכל צורות הביטוי של השירה הלירית"? אני מאמין כי תשובתנו צריכה להיות 'לא' מהדהד. כמובן, אדם המחויב ליהדות, ובן תורה לא כל שכן, לא יראה בשירת הים או בשירת דבורה רק ספרות. אך זאת לא משום שהן אינן כאלה, אלא משום שהן, בעיקרו של דבר, הרבה יותר מספרות – מעבר לכל חישוב. הברייטא במסכת סנהדרין לא התנגדה להתרשמות ממאפייניו האסתטיים של שיר השירים, שהרי בסופו של דבר "עיקרו שיר" כפי שהבחין רש"י. היא התנגדה להתייחסות לקודש הקודשים של רבי עקיבא כתופעה מוזיקלית-ספרותית בלבד, ויחד עם זאת, להתייחסות לאלמנטים ספרותיים – כהיבט אחד מכלל גישתנו לכתבי הקודש – נודעת חשיבות רוחנית. ייתכן כי נוכל לקבל באופן שלם יותר את תרומת של הכלים הספרותיים כאשר היא מגעת לתחום התוכן, שערכו הממשי מובן היטב. יחד עם זאת הדבר נכון גם ביחס לצורה, וזאת בשל שלוש סיבות הקרובות זו לזו: **הסיבה הראשונה היא, שחוויה אסתטית מתועלת בצורה נכונה היא דבר רצוי מבחינה רוחנית. היא מסוגלת לחדד את תפיסתנו, להרחיב את אופקינו, לעדן את רגישותנו ולהעמיק את האנושיות שלנו – ובכך להפוך אותנו לבני אדם עשירים יותר והרמוניים יותר...**

³ בלק הוא שמו של הכלב המופיע בסיפור ובסופו אף מדביק בכלבת את הגיבור הראשי, יצחק קומר, ומביא עליו את מותו.

הגישות השונות לפירוש טקסט והוויכוח על סיפור דוד ובת-שבע

שנית, לצד האסתטי המיוחד של כתבי הקודש משמעות משל עצמו... זהו יופיו של הגילוי הא-לוהי, שיקוף של הצורה שבה בחר ריבונו של עולם להציג עצמו לבני האדם. כולנו מודעים לרעיון של התגלות כפולה – זו של הנבואה וזו של הבריאה. בבוחנינו את השנייה, אנו מניחים כדבר פשוט כי מרבית השפעתה מושגת בידי יפי הקוסמוס – על ידי תכנון המבנה והסדר ההרמוני, על ידי התפארת וההדר המתמזגים בעדינות ובחן. בין אם זו צורתן המרשימה של הגלקסיות או עדינותו של החילוץ, ברור לנו **כי המסר בדבר תהילת הא-ל המסופרת בידי השמים, מועבר לנו על ידי יופי מעורר כבוד והשראה... האם עלינו, אם כך, להימנע ביחסנו למקרא ממה שאנו מייחסים ברצון כה רב לטבע?**

הסיבה השלישית היא, שכוח והדר אינם רק ציפוי חיצוני בלבד למשמעותו של הפסוק. הם מהווים חלק אינטגרלי ממארג המשמעות של הפסוק... צורה ותוכן, סגנון וחומר, שזורים ישירות אלו באלו. על מנת להבין ולחוות פסוק באופן מלא, שומה עלינו לגשת אליו הן שכלית והן אסתטית. מילים אינן מספיקים ופסוקים אינם משוואות. מבנהו של פרק והתגובה שלה הוא גורם הנם ככל הנראה חלק מהמסר שהפרק טומן בקרבו... המוכנות לפתוח את רגישותנו לכוח וליופי של כתבי הקודש היא צעד ראשון בדרך להעשרת חווייתנו הספרותית במפגש עם הכתובים. על מנת להביא למיצוי מלא של תגובתנו זו, אנו צריכים כצעד שני, לקרוא אותם באופן ביקורתי. היסודות המשפיעים עלינו אינם ניכרים תמיד בגלוי, ויש לבלוש אחריהם במאמץ ביקורתי פעיל. קריאה פסיבית עשויה להותיר גורמים רבי-חשיבות בלתי-מובחנים, או יתרה מכך, המפגש וצירוף האיכויות שנותנים לפסקה את מתארה המסוים עשויים להיוותר בלתי-נראים. אנו מגלים יסודות אלו באמצעות קריאה צמודה ובחינה קפדנית. ניתוח ביקורתי המבוסס על מודעות ערנית מעשיר אפוא את יחסנו לכתבי הקודש.

13. דון יצחק אברנאל בפירושו לשמואל-ב פרק י"א:

הדברים האלה לחכמינו ז"ל הם דרכי הדרש ואין לי להשיב עליהם. ודי במה שאמרו, רבי דאתי מדוד מהפך בזכותיה. כי היה זה אצלם דרך דרש, והיה רבי מהפך הדבר מחמתו לקורבתו והיותו מזרע בית דוד ולא כפי האמת! ואיך נאמר שביקש לעשות ולא עשה? והכתוב מעיד על המעשה הרע כולו בפירושו. ואם דוד לא חטא, איך אמר חטאתי להשם? ולמה עשה תשובה מעולה, ואמר (תהלים נ"א ה') כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד?! ... ולכן לא יסבול דעתי להקל בחטאת דוד, ולא אכחיש את האמת הפשוט ... **סוף דבר אם הכתוב קראו חוטא והוא הודה חטאו, איך היה טועה אדם בהאמינו?! וטוב לי שאומר, שחטא מאוד והודה מאוד ושב בתשובה גמורה וקיבל ענשו ובה נתכפרו עונותיו.**

14. הרב אמנון בזק, עד היום הזה: שאלות יסוד בלימוד תנ"ך, תל-אביב 2013, עמ' 467-468:

מדרך הטבע, המבקשים ללמוד את התנ"ך כפשוטו, לא יחרגו מדרכם גם בפרשיות העוסקות בחטאיהם של דמויות חיוביות מרכזיות במקרא. מי שמאמין שיש להבין את דבר ה' על פי פשוטו... ינסה לעשות זאת בכל פרק שבו הוא נתקל, בלא הנחות מוקדמות. על המבקש להבין את המסר מתוך הפסוקים לנהוג בענווה רבה: לא להניח מראש מה אמור להיות כתוב, ולא לאנוס את הכתוב לומר דברים המתיישבים ביתר קלות עם השקפת עולמו. **על הקורא לעצב את השקפת עולמו לאור המקרא, ולא לעצב את המקרא לאור השקפת עולמו.** רק כך, יוכל הלומד להפנים את המסרים שהמקרא ביקש ללמד בסיפור הדברים על-פי פשוטם. ויחד עם זאת חשוב להדגיש: אין בגישה זו משום המעטה בעוצמת אישיותם של אישי התנ"ך, וזאת דווקא מתוך אותה גישה עצמה הרואה בפשוטו של מקרא את דבר ה'. גדולתם של אברהם אבינו, משה רבנו ודוד המלך, למשל, איננה נובעת רק ממסורת ישראל לדורותיה, אלא בראש ובראשונה מתוך פרקים רבים בתנ"ך עצמו, העוסקים במפורש בבחירת ה' בהם בשל מעלותיהם הרוחניות. על כן, גם כאשר מבינים מתוך המקרא שהם טעו או חטאו, אין לנתק זאת מן ההקשר הרחב של דמותם ושיעור קומתם. המקרא מלמדנו אפוא, שגם אנשים גדולים עלולים לטעות וליפול בחטא; ושהדרך להתמודד עם החטא היא התשובה, שיכולה תמיד להתקבל. **אולם אין אנו באים עם מסר חינוכי חשוב זה ואחר כך מחפשים אותו במקרא; אנו לומדים את המקרא וממנו אנו מסיקים את המסר.**

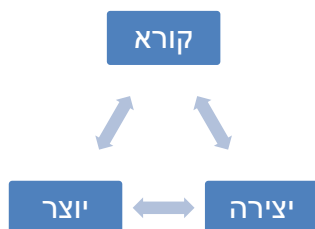
ג. הקורא במרכז: לא ניתן להבין דבר מלבד את עצמו

15. ר' יוסף אבן כספי, טירת כסף, פרעסבורג תרס"ה, עמ' 65-64:

כבר הודעתך שאחת מכוונותי בספרנו זה הוא גלוי טעמי הספורים, ואין אני גוזר שכונת נותנה היתה לאותם התכליות שאניח, כי אולי לא היתה כונתו להם, ואולי היתה כונתו להם, אבל צרף להם כונות אחרות שהן נעלמות ממנו עתה... אבל מה שאומר אני בזה הוא, כי איך שיהיה הענין בתינתי טעמי הספורים אם שאנבא כונת מניחם אם אין, הנה על כל פנים יהיה אמת מה שאומר שלמדנו מענין הספורים ענין כך.

16. חורחה לואיס בורחס, שבעה לילות, הקיבוץ המאוחד:

אמרסון אמר שספרייה היא חדר קסום מלא רוחות מכושפות. הן מתעוררות כאשר אנחנו קוראים להן. ספר, כל עוד לא פתחנו אותו, הוא בסך הכל, מילולית וגיאומטרית, כך, חפץ, ככל חפץ אחר. רק כאשר אנחנו פותחים אותו, רק כאשר הספר בא במגע עם הקורא, מתרחש המעשה האסתטי. וראוי להוסיף שקורא מסוים של ספר מסוים אף פעם איננו קורא את אותו הספר. הספר משתנה כי אנחנו משתנים, כי

הגישות השונות לפירוש טקסט והוויכוח על סיפור דוד ובת-שבע

אנחנו (אם לחזור על הציטוט החביב עלי) הננו הנהר של הרקליטוס,⁴ שאמר כי האדם של אתמול הוא איננו האדם של היום, והאדם של היום, לא יהיה האדם של מחר. אנחנו משתנים ללא הרף, ואפשר לטעון שכל קריאה של ספר, כל קריאה חוזרת, כל זיכרון של הקריאה הזו, מחדשים את הטקסט. הטקסט גם הוא הנהר המשתנה של הרקליטוס.

17. וולפגאנג איזר, "אי-מוגדרות ותגובתו של הקורא בסיפורת", הספרות 21 (1975), עמ' 1-2:

לו הכילו טקסטים אך ורק את המשמעות הנחשפת על-ידי האינטרפרטאציה, היה מעט מאוד נשאר לקורא. הוא יכול היה רק לקבל אותה או לדחותה, להסכים לה או לשוללה. אבל שאלת היסוד היא: מה מתרחש למעשה בין הטקסט והקורא? האם אפשר בכלל לחקור יחסים אלה, והאם אין המבקר מתפרץ פשוט לתוך עולם פרטי שבו ניתן להעלות השערות מעורפלות ולערך ספקולאציות בלבד? האם אפשר בכלל לומר משהו על התגובות ההטרוגניות כל-כך המתקיימות בין הטקסט והקורא? בד בבד עם זאת יש להצביע על כך, שהטקסט יכול להתעורר לחיים רק בשעה שקוראים אותו, ולפיכך אם בכלל יש לחקור אותו, יש לעשות זאת דרך עיניו של הקורא בלבד...

מהו אפוא תהליך הקריאה? אפשר לתארו בקצרה כטראנספורמאציה שעושה הקורא לסימנים שמסדר הטקסט, אבל אם פעולת הקריאה היא באמת הטראנספורמאציה של הסימנים של המחבר, אפשר לשאול אם אפשר בכלל לתאר תהליך כזה בלי להיזקק לפסיכולוגיה של הקורא... טקסט – כך אומרת הטענה – חייב ליצג משהו, ומשמעותו של הדבר המיוצג בו קיימת בלי תלות בכל תגובה שמשמעות זו עשויה לעורר. אבל כנגד זה אפשר להעלות את הטענה, ש"משמעות" זו, שהיא כביכול בלתי תלויה בכל מימושיו של הטקסט, אינה כשהיא לעצמה אלא חוויית קריאה אינדיבידואלית שזוהתה עכשיו עם הטקסט עצמו... לו היתה זו אמת – כפי שהיה מחברה של מסה מפורסמת על "אמנות האינטרפרטאציה" רוצה לשכנע אותנו – שהמשמעות חבויה בתוך הטקסט עצמו, אי-אפשר היה שלא לתהות מדוע מתמכרים הטקסטים למשחק מחבואים כזה עם מפרשיהם; ומתמיה עוד יותר, מדוע המשמעות, אחרי שנמצאה, חוזרת ומשתנה, אף-על-פי שהאותיות, המילים והמשפטים שבטקסט נשארים בעינם.

18. Norman Holland, 5 Readers Reading, New Haven & London 1975

(עמ' 12) מן הבחינה האובייקטיבית מורכב הטקסט הספרותי רק מצירוף של נקודות פחם שחורות על מוך עץ מיובש. כשסימנים אלה נהפכים למלים, כשמלים אלה נהפכות לדימויים, למטפורות, לדמויות ולאירועים – אין זה אלא מפני שהקורא ממלא אז את תפקיד הנסיך בסיפור היפהפיה הנרדמת. הוא מפיח בהן רוח חיים מתוך תשוקותיו שלו. הוא מערב את האבותיו, את פחדיו ואת עיבודיו הלא מודעים [לטקסט] עם המלים ועם הדימויים שהוא מרכיב ברמה המודעת.

(עמ' 40) כל הפרשנויות מקורן באישיותו של הקורא – כולן, במובן זה, "סובייקטיביות". פרשנויות מסוימות מתחשבות בסדר המלים על הדף, ואחרות אינן עושות כן. אך יהיו הראיות הטקסטואליות, ה"אובייקטיביות" שמביא הקורא לתוך פרשנותו אשר יהיו, הוא מאכן אותן ומתאימן לצרכיו הנובעים מאישיותו (אלמלא כך היה, אילו נבעה הפרשנות ממבנהו ההכרחי של הטקסט, מדוע נוהגים המבקרים לחתום את שמם על פרשנויותיהם?) ... ליתר דיוק, קורא מגיב על יצירה ספרותית בכך שהוא משתמש בה כדי ליצור מחדש את התהליכים הפסיכולוגיים האופייניים לו.

19. א' גרינשטיין, "עין תחת עין, שן תחת שן? פשט, דרש ושאלת ההקשר", רסלינג 5 (1998), 31-32:

באקלים השיח הפוסטמודרניסטי, שוררת הדעה כי הגבול החוצץ בין פשט לדרש מטושטש או פשוט אינו קיים. דעה זו עולה מתוך הערכה כי אנו מקרינים את האינטרסים וההשקפות שלנו על כל מה שאנו תופסים וקולטים... הסיפורים שאנו מספרים, בין אם הם אמורים לספר על העבר, ובין אם הם אמורים לספר על ההווה, מייצגים בלאו הכי את התפיסות ואת הדאגות הדוחפות אותנו בחוויותינו אנו. מבקר הספרות והתיאורטיקן סטנלי פיש ניסח בתמצות את העמדה הפוסטמודרניסטית ביחס לקריאת טקסטים: "מה שאני קורא אני כותב", כלומר, אני בוחר מה לקרוא מתוך מגמות אישיות, בידועין ושלא בידועין, ואני מפרש בהתאם לאינטרסים שלי במהלך אקט הקריאה. או לחלופין במונחיו של ז'אק דרידה: התפיסה היא באמת רשימה שאני רושם בתוך סימנים שהם חסרי תוכן קבוע. אין אקט קריאתי שאינו מושפע מחינוכו ומאופיו האישי של הקורא – הקריאה היא לעולם פרשנות. כל ניסיון להגדיר, להגביל ולצמצם את האינטרסים האישיים שלי תוך כדי אקט הקריאה, נועד מראש לכישלון. אני יכול להסוות את המגמות האישיות שלי, אבל כפי שלימדנו פרויד, כל עוד אני מנסה לצמצם אותן, אני מצליח רק להדחיקן – להסתירן מעצמי, ופרדוקסלית, לחשוף אותן בפני הקורא החרוץ, המגלה אותן בעזרת הכלים האנליטיים של הדקונסטרוקציה או לחלופין הפסיכואנליזה.

20. ר"י ברנדס, "במאי קמיפלגי? למחלוקת האחרונים בפרשנות חטאו של דוד", מגדים כ"ו, 107-127:

לכל תנא ואמורא, או לכל בית מדרש חז"לי, יש "מבוא", המגדיר את העמדה המוסרית או החינוכית, שעל פיה ניגשו לפרש ולדרוש את המקראות בנושא מסוים... בעניין זה אין הבדל עקרוני בין פשט ודרש... מחלוקת המפרשים איננה מתחילה בהכרח בשאלת האמת או בשאלת פשטי הכתובים. היא נעוצה בעמדת

⁴ הרקליטוס (540 ל-480 לפנה"ס לערך), פילוסוף יווני קדם-סוקרטי, שהאמין כי העולם כולו משתנה כל הזמן. מכאן נולדו קביעות פילוסופיות, כגון: "אין אותו אדם עובר באותו הנהר פעמיים"; "דבר אינו קבוע מלבד ההשתנות", ועוד.

⁵ הקטעים המתורגמים מופיעים אצל נ' דינגוט, הפואטיקה של הסיפורת: יחידה 3 (האוניברסיטה הפתוחה), ת"א תשמ"ו.

הגישות השונות לפירוש טקסט והוויכוח על סיפור דוד ובת-שבע

יסוד מוסרית או פדגוגית: מה מותר לתרגם, וכיצד יש לדרוש. גם אם אין עמדה זו מוצגת במפורש כמניע הפרשני, היא קיימת מתחת לפני השטח... מחלוקתו של הר"י מדן על מו"ר הר"א נבנצאל איננה מחלוקת בפרשנות המקרא, במובן הרגיל של 'פיענוח הטקסט'. לא שם היא מתחילה ולא שם היא מסתיימת. הם נבדלים בדרכיהם החינוכיות ובהערכתם את הצרכים הנפשיים והרוחניים של התלמידים שומעי לקחם. עוד קודם לכן, נבדלים הם בבתי המדרש המוסריים שבהם נתגדלו, ועל פי דרכם הם חיים ומלמדים. לא כאן המקום להרחיב את היריעה בביאור ההבדלים שבין ה"זרם השלם בחינוך הדתי" שקצפו של הרב מדן יצא עליו, לבין דרכם של "גדולי תורה רבים... [ש]לא סטו מרוח המקראות", שאת דרכם הוא משבח. **לא באנו אלא לומר, שלענ"ד אין "רוח המקראות" דבר שבמציאות. ישנה רק דרכו של המפרש.** יפה יעשה הר"י מדן אם יציג את עמדתו החינוכית והמוסרית בלא לטעון שהוא מייצג את "רוח המקרא" האמתית ואילו הרב נבנצאל וחבריו 'סוטים' ממנה. ראויה היא מחלוקת זו שתוצג במלוא רוחב היריעה, מכל צדדיה וצדי צדדיה, כמחלוקת בחינוך, במחשבת ישראל, באמונות ודעות.

21. הרב שלמה אבינר, חיי עולם: על לימוד תורה, ירושלים תשס"ד, עמ' 104-111:

אכן, יש שתי גישות בלימוד תנ"ך או בלימוד כל דבר כתוב:
א. הלומד ניצב בפני דבר כתוב, רואה שאלות ובעיות ומפרש אותן מתוך עולמו הפנימי, השכלי, הרגשי, החווייתי. בזה הוא מתחבר מאוד עם הטקסט, וזה מובן מאליו, כי הוא משליך לטקסט את עולמו שלו. אם הוא אדם עצוב, הוא רואה את הגיבור כעצוב; אם הוא נאבק עם יצרים, כך הוא רואה את הגיבור; אם הוא תמים, גם הגיבור תמים. לצורה הזאת של פירוש, אין שום ערך מבחינת הבנת הטקסט, אלא ערך פסיכולוגי גדול לשם הכרת הלומד. כלומר הלומד אינו מקשיב לדבר ד', אלא מקשיב לעצמו.
ב. הלומד מקשיב לכותב ומשתדל להבין כוונתו. בשביל זה, יש לשבת מולו שנים רבות, עד שמבינים את כוונותיו, רצונותיו, סגנונו, דרכו, שיטתו ומטרתו. ואם לא זכו לזאת, יש לקבל הדרכה ממי שעשה זאת, או מתלמידיו, או מתלמידי תלמידיו, שמצליחים בעמל רב לשחזר את האווירה הרוחנית, את הכיוון הרוחני של הכותב. לכן משה קיבל תורה מסיני, ולא שם אותה בספרייה אלא מסרה ליהושע שישב מולו כארבעים שנה, ויהושע מסר לזקנים, וכן הלאה. גם אחרי שעלה משה רבנו למרומים, יכול יהושע בן-נון להמשיך, וכולם ידעו שמה שהוא אומר, זה מה שהיה אומר משה רבנו או היו שואלים אותו, וכן מה שריבונו-של-עולם היה אומר למשה רבנו.

כך בימינו, מי שמתמלא במשך שנים בדברי חז"ל, ויורד כפי כוחו לסוף דעתם, יכול לומר דברים שלא אמרו חז"ל בעצמם, כפי שאנו רואים אצל מפרשי התנ"ך שכתבו פירושים חדשים שלא אמרו חז"ל, ובכל זאת יודעים אנו שהם נאמנים, כיון שגדולי עולם אלה הקשיבו לדברי חז"ל במשך שנים רבות. ... אבל מי שמעצמו מפרש את המקרא או את התורה שבעל פה, אינו אלא מכניס לשם את עולמו. יתכן שמעניין מאוד להכיר את מי שמפרש, אבל אין זה מה שריבונו-של-עולם אומר לנו, ובהחלט אפשר להמציא בדרך זו טקסט אמין מאוד עבור אנשים יראי שמים, כדי להכיר את עולמם הפסיכולוגי.

... חכמים לימדו זאת: "כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה (שבת נו א) ואתה אומר: לא! הוא חטא! למדנו שלדוד היה לב טהור, ואתה אומר: לא! לא היה לו לב טהור. היודע אתה מדוע הנך מדבר כך? כי לך עצמך אין לב טהור, ולכן הנך רואה בו את הבנואה שלך עצמך. אינך מסוגל להבין ולתפוס מהו אדם עם לב טהור, מהו אדם מורם מעם; לכן הנך מלמד חובה.

... אכן, ישנן שתי שיטות בלימוד תנ"ך; יש שיטה אוניברסיטאית, כאשר המלומד ניצב בפני קושי בפסוק הוא משליך בו ממשבותיו. זה מעניין מאוד, אך אין זה הפסוק, אלא פירוש מעניין מאוד שיאפשר לנו לבצע חקר אופיו של הפרשן. השיטה שלנו, התורה שבעל-פה, מוסרת לנו מה שיש באמת בכוונת הפסוק. כיצד היא יודעת? כי לכותב היו תלמידים והוא הסביר להם את כוונותיו. גם לתלמידים היו תלמידים וכך עד סוף כל הדורות.

22. איך מתמודדים עם הפוסט-מודרניסטים? רב סעדיה גאון, ספר האמונות והדעות, מאמר א:

והדעת השלשה עשר דעת הסכלים. והם הֵעִם אשר עם הכחשתם המדעים כחשו המוחשות עוד, ואמרו: כי אין אמת לשום דבר כלל, לא לידוע ולא למוחש. והם יותר סכלים ממה שקדם זכרם, כי הם, כאשר יאמר להם, היתכן שיהיה הדבר הקדמון לא חדש, או חדש לא קדמון, או חדש וקדמון יחדיו, או לא חדש ולא קדמון? יאמרו: כן. וכאשר יאמר לאחד מהם, יתכן שיהיה האדם ההוא אדם לא חמור, או חמור לא אדם, או אדם וחמור יחד, או לא חמור ולא אדם? אומרים עוד: כן. **ומי שהביאתהו האֱוֹלָת, או הוציאתהו העקשות אל עיני כזה, אין אופן לדבר אתו, ולא תועלת בהתוכח עמו, והוא, שכל ראה שתשוב עליהם בה, מכחישים בה ומחזיקים בעקשות ובהבהלה...ומי שמתוכח עמהם ויאמר להם: במדע אמרתם שאין מדע, או באולת? אז יהיו במבוכה מפני שאין אצלם לעיון דרך אמת. אך הפנים, ירחמך האלהים! בזה, שירעבו עד שיתרעמו מהרעב, ויצמאו עד שיגיע מהם הצמא, ויוכו המכות המכאיבות עד שיבכו ויזעקו. וכאשר יבטאו להודאה בכאב, כבר הודו במוחש, וכאשר יבקשו המאכל והמשתה והמנוחה, כבר הודו בתחלת דבר שסמוך למוחש. ולא נסור מהם להעלותם מדבר אל דבר, עד שנעלם אל המדע השלם, ונורם בו שהדברים מחודשים. ואם הם לא יודו בדברים אלה, כבר נפלו ביאוש הגמור מהתקן, ובם אמר הכתוב: אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאָוִיל בְּמִכְתָּשׁ בְּתוֹךְ הָרִיפּוֹת בְּעֵלִי, לֹא תִסּוֹר מֵעֲלִי אֲוֵלָתוֹ.**